

Generalmajor Henrik Lange.

ÄLVSborg ett namn som förpliktar

Inför Kamratföreningens 25-årsjubileum kan det vara skäl att göra en tillbakablick på kustförsvaret men också att kasta en blick framåt. Ur det förflutna bör man hämta inspiration och kraft att föra utvecklingen framåt. Traditionens makt är stor. Denna makt bör utnyttjas på ett förnuftigt sätt. Vidmakthållandet av goda traditioner är av väsentlig betydelse för att skapa och utveckla en god anda inom en sammanslutning, en kår, ett förband. Vissa nationer ha väl besinnat detta och vinnlagt sig om att ta tillvara och vårda de goda traditionerna. Så har icke alltid varit förhållandet i vårt land. Vid den stora försvarsreduktionen i samband med 1925 års försvarsbeslut, utplånades sålunda flera förband inom armen och kustartilleriet, förband, av vilka en del sedermera återuppstätt med andra förbandsnummer och namn. Sådana åtgärder äro icke ägnade att vidmakthålla de goda traditionerna. 1952 firade kustartilleriet sitt femtioårsjubileum såsom egen vapengren inom marinen. Härvid utgavs en av översten Allan Cyrus sammanställd jubileumsskrift, som med dokumentarisk grundlighet ger en bild av vapnets utveckling under de gångna 50 åren. I inledande kapitel behandlas även kortfattat förhållandena under 1800-talet och tidigare epoker. Kustartilleriet i sin moderna form är ovedersägligen uppsatt 1902. Men det som tillkom 1902 var strängt taget blott ett nytt namn och en ny organisation. De närmaste föregångarna voro Vaxholms och Karlskrona artillerikårer. Dessa voro emellertid icke heller några "gamla" förband med långa traditioner. Kungl. Vaxholms artillerikår uppsattes först 1889 och Karlskronakåren 1893. I själva verket är omvandlingen av vårt försvar en ständigt pågående process, som emellertid tid efter annan framtingar en till synes språngartad organisationsförändring. Söker man efter orsaken till den omorganisation, som för det svenska kustartilleriet trädde i kraft 1902, skall man finna att densamma sannolikt leder sitt ursprung till övergången från segel till ånga såsom framdrivningsmedel för krigsfartyg. Denna övergång innebar nämligen i mångt och mycket en revolution i fråga om taktiskt uppträdande till sjöss. Fartygen frigjordes från beroendet av vinden och kunde manövreras på ett sätt, som tidigare varit omöjligt.

Striden mellan en invaderande sjöstyrka och den försvarande i land hade tidigare oftast tagit formen av en blockad med artilleridueller på med vår måttstock mätt blygsamma avstånd mellan stillaliggande fartyg och artilleri i land. Skjutmetoderna voro tämligen likartade ur artilleristisk syn punkt antingen skjutningen skedde mot mål i land eller mål till sjöss. Artilleriets utbildning kunde vara tämligen ensartad.

Kustartillerist av äldre årgång.

Stridsfartygens nya rörlighet och deras alltmer utvecklade skydd skapade emellertid särartade problem. Det framstod omsider klart, att de gamla skjutmetoderna och den gamla ammunitionen icke längre höllo måtten ifråga om effektivitet och artilleristiskt utbyte vid fartygsbekämpning.

För att närmare studera dessa problem, uppgöra förslag till artillerimaterielens utveckling, så att den blev bättre lämpad för sitt ändamål, utforma nya skjutmetoder och utbilda personal i skjutning mot rörliga sjömål organiserades 1886 en skjutskola som blev embryot till det moderna kustartilleriet och som leder i en i stort sett obruten följd fram till den nuvarande Kustartilleriets skjutskola. I den nuvarande skjutskolans arkiv finnes ännu bevarad en kommenderingsrulla från den första skjutskolan 1886. Denna hade ett mycket blygsamt format. Som chef och förste lärare tjänstgjorde kaptenen vid Kungl. Göta artilleriregemente A. F. Centerwall, som andre lärare löjtnanten vid Kungl. Svea artilleriregemente C. O. E. von Feilitzen. Eleverna voro blott två till antalet, nämligen kaptenen vid Kungl. Svea artilleriregemente N. W. Westin och löjtnanten vid Kungl. Göta artilleriregemente V. C. L. Haeffner. Om formatet på skolan sålunda var litet, så var Centerwall i gengäld en eldsjäl, som genom energiskt, skickligt och framsynt arbete åstadkom goda resultat. Under sammanlagt 5 år ledde han skjutskolan. 1898 benämndes skjutskolan, armens och flottans gemensamma skjutskola och stod då under chefsskap av den ovan omnämnde Westin. Här

spårar man klart samhörigheten i fråga om artillerimaterielen och skjutmetoden mellan kustartilleriet och flottan.

Då kustartilleriet jämlikt riksdagsbeslutet 1901 organiserades som självständigt vapenslag inom marinen bestämdes också, att Älvsborgs kustartilleridetachment skulle uppsättas i Göteborg. Detachmentet skulle tillhöra Karlskrona kustartilleriregemente. Detachmentet utvidgades 1915 i enlighet med 1914 års försvarsordning till Älvsborgs kustartillerikår (KA 3), som sedermera drabbades av indragning enligt 1925 års försvarsordning. När Älvsborgs kustartilleriregemente uppsattes efter 1942 års försvarsbeslut kunde regementet få tillbaka det gamla förbandets namn, men inte dess gamla nummer, ty detta hade under tiden tilldelats Gotlands kustartillerikår, som tillkom efter 1936 års försvarsbeslut. Vad äger nu kustartilleriet för rätt till namnet Älvsborg? Älvsborg är ju ett befästningsverk av väsentligt äldre datum än det moderna kustartilleriet. Det gamla Älvsborg var beläget på berget intill Klippans tullstation i Göteborg. Detta slott anlades troligen under 1200-talet. Dess uppgift var att trygga besittningen av älvmyningen, Sveriges dåvarande enda port mot Västerhavet. Älvsborg tjänstgjorde också som gränsfästning mot Danmark. Namnet Älvsborg lär 1366 ha skrivits Elvosborgh, vari utom borg ingår ett oelvose, d. v. s. älvmyning, till älv och en avledning till os, vilket betyder mynning av vattendrag. (Jfr St Oset, som ligger rätt väster om Nordre älvs utlopp.) Det gamla Älvsborg skiftade ägare mellan svenskar och danskar många gånger under 1400-talet. Gustav Vasa lät återuppbygga slottet sedan det bränts av danskarna 1502 och 1523. Det försågs härvid med en bastionerad huvudvall och en våt grav. Hur fästningen då såg ut kan man studera på en koppartavla som är fastsatt på sockerbruket vid Carnegie.

Under Nordiska sjuårskriget erövrades Älvsborg av danskarna, likaså 1612 och båda gångerna måste svenskarna erlägga dryga lösensummor för att återfå Älvsborg. Under 1630- och 1640-talen förstärktes Älvsborg och hindrade 1644 en dansk flotta från att segla in till Göteborg. Emellertid fann man vid denna tid, att Älvsborg låg för långt indraget. Man beslöt därför att rasera gamla Älvsborg och bygga en ny fästning på Kyrkogårdsholmen. Wärnschiöld fick uppdraget att planera det nya befästningsverket, som fick namnet

Nya Älvsborg, och som 1904 fick låna sitt namn även till de nya befästningsverken på Västerberget. Det kan i detta sammanhang vara av intresse att ta del av hur det gick till vid anläggandet av de för sin tid mycket moderna och väl skyddade anläggningarna på Västerberget. Ur en minnesskrift om Götiska Förbundet, vars förbundstecken man kan närmare studera på borggården vid Nya Älvsborg, där det finnes uppsatt till minne av Förbundets insatser vid tillkomsten av Älvsborgs fästning är följande stycken hämtade:

"GÖTEBORGS FÖRSVAR

Götiska förbundet kan tillmäta sig hedern att äfven i handling hafva verkat till fosterlandets försvar.

Den 2 oktober 1891 höll ordf. Reuter ett längre föredrag om försvarsrörelsen inom de nordiska länderna och hemställde till bröderna om bildande af en försvarsförening i Göteborg. Förslaget vann enhälligt bifall, och teckningen till medlemskap tog omedelbart sin början. — D. 19 Okt. 1892 höll Löjtnant numera kapt. O. F. Kuylenstierna ett föredrag i försvarsfrågan. Inledningsvis redogjorde ordf. br. Billmanson för denna frågas utveckling och behandling i riksdagen under de 25 år, den stått på dagordningen. — Den 9 November s. å. var till logen inbjuden korpralen Blom från Dalarne, som af försvarsvänner utsändts att hålla föredrag i Sveriges bygder och för tillfället befann sig i Göteborg. Till honom uttalades varmt erkännande för hans fosterländska gärning. — Vid sammanträdet d. 23 Nov. gjorde Förbundet på förslag af talmannen br. Axel Krook ett uttalande i försvarsfrågan af följande lydelse: "Under intryck af den glädje hvarje medlem af Götiska förbundet måste erfara öfver de patriotiska beslut, Sveriges representation redan fattat för ordnande af ett någorlunda tryggande försvar för landet, vill Götiska förbundet till dagens protokoll anteckna denna sin tillfredsställelse, i det hopp, att intet mellankommande hinder må numera ställa sig i vägen för den gamla frågans lösning."

Vid högtidsdagens sammanträde d. 1 Dec., hvilket leddes af landshöfdingen greve Snoilsky, framträdde den vördade styrelseledamoten Borgmästaren Colliander och höll ett längre anförande i försvarsfrågan. Inledningsvis påpekades det högsinnade beslut, som konung och riksdag nyss fattat ifråga om gamla Sveriges försvar, och erinrades om, huruledes förbundet äfven utom

förbundsborger visat sina tänkesätt genom att ställa sig i spetsen för den Lokala försvarsförening, som helt säkert i icke ringa mån bidragit till den fosterländska rörelse, som uppstått inom vårt samhälle och i sin mån gifvit stöd åt det för fosterlandets framtid viktiga beslut, som riksdagen nu fattat. Därefter framlade talaren ett detaljeradt förslag till bildande af en fond, afsedd för Göteborgs försvar.

Fonden skulle bära namn af "Göteborgs försvarsfond af år 1892" och "bildas genom frivilliga gåfvor af alla, som tillhöra Göteborgs samhälle eller för detsamma väl och tillvaro hysa varmare känslor, samt lemnas dels för en gång och dels årligen, samt uppbäras af 5 komiterade, som för hvarje år utses af förbundsmännen, och hvilka komiterade hafva skyldighet att, så snart medlen uppgå till 100 kr., mot kvitto aflemna dem jämte namnförteckning å gifvarne till förbundets högste skattmästare, hvilken därefter gör samma medel räntebärande och bokför dem särskildt under titel: "Göteborgs försvarsfond af 1892". Härefter följde anvisningar å en del anordningar i detalj.

Vid härom företagen omröstning antogs i dess helhet borgmästaren

Kustartillerister av i dag.

Collianders förslag, och valdes till medlemmar i förutnämnda

komite: Generalkonsuln m. m. L. Philip, kammarherren m. m. M. Lagerberg, vågmästaren Gustaf E. Falck, löjtnant C. E. Westholm och grosshandl. m. m. P. E. Lithander.

Förberedande åtgärder, såsom utdelande af listor, sammankallande af komiterade och insamling af medel, utfördes af Colliander. Hos Stadsfullmäktige begärdes, att 200.000 kr. skulle för Göteborgs försvar afsättas ur Renströmska fonden. Enskilda donatorer, som bidragit med 100 kr. och däröfver, tillerkändes medlemskap och rösträtt i Försvarsföreningen. På tillskyndelse af brr. Gustaf Malmgren och Erik Liljestränd och under deras nitiska ledning anordnades en ståtlig musikfest, som inbragte öfver 1.800 kr.

I Febr. 1898 disponerades 7.000 kr. för inköp af mark till sjöbefästningar, och d. 27 juni 1899 beslöts att för 5.330 kr. (2.830+2.500) inköpa 7/36 mtl. Käringberget Västra Frölunda (omkr. 5 hektar) samt därtill hörande utmarksskifte omkr. 6 h:ar (12 tunnland 17 kappland).

I Mars 1898 behagade H. M:t konung Oscar II till försvarsfonden skänka 1.000 kr.

Den mark, å hvilken Västerbergets befästningar nu äro befintliga, har således genom Götiska-förbundets initiativ och åtgärder hållits fosterlandsförsvaret tillhanda.

En upplysande öfversikt öfver Götiska förbundets åtgöranden till Göteborgs skydd från sjösidan lemnades af Borgmästaren Colliander i ett till öfverstelöjtnanten, numera Öfversten, Claes Grill riktadt tal i logen d. 20 Okt. 1907. Talaren yttrade:

"Vi vet ju alla, att Götiska Förbundets högsta mål är fäderneslandets väl, och då förbundet har sitt säte i Göteborg vid Göta elfs utlopp i Västerhafvet, har det städse legat oss varmt om hjärtat, att infortsporten till Göta rike kunde tillbommas för dem, som ämnade intränga i och förstöra vårt herrliga och ärorika land.

Denna infartsport hade dock åtminstone under det sista halfseklet

stått på vid gafvel så att t. o. m. fiendtliga kapareflottiljer skulle hafva kunnat inlöpa till våra kajer och brandskatta eller förstöra Göteborg, som icke blott i sin egenskap af hamnstad med storartade fartygsdockor, verkstäder och kolupplagsplatser utan äfven såsom järnvägsknut utgör en så viktig länk i landets försvarskraft.

Det var hufvudsakligen för att söka bidraga till åstadkommande af en bom för porten, som för 15 år sedan inom Förbundet bildades en fond, benämnd "Göteborgs försvarsfond af år 1892", till hvilken skulle tecknas medel inom och utom förbundet. Teckningen blef dock ej så storartad, som man beräknat, och man möttes af flera, som kunnat lemna stora bidrag, med det gemäle, att Göteborgs försvar åligger staten och ej enskilda samhällsmedlemmar.

En del af landets riksdagsmän hade dock andra åsikter, och vid mitt hänvändande till en framstående riksdagsman inom landtmannapartiet i Andra kammaren med framställning, att han i riksdagen skulle verka för Göteborgs försvar mot sjösidan, fick jag till svar frågan : "Hvarför skola vi landtmän göra uppoffringar för Göteborgs försvar, då göteborgarne själfva ej gjorde något ?"

Insamlingen pågick emellertid och efter 5 år hade vi väl en liten fond af omkr. 15.000 kr. Men detta var ju en droppe i hafvet, och icke kunde vi därmed locka riksdagen att företaga något.

Vid den tiden, och då vi stodo spörjande, huru vi på något gagnande sätt skulle kunna använda de hopsamlade ringa medlen, hitkom en ny fortifikationsbefälhafvare, nuvarande överstelöjtnanten, förbundsbrodern Claes Grill.

Han var en ung man med öppen blick för det stora gagn, icke blott Göteborg utan hela Sveriges rike hade af en fast bom vid Göta elfs mynning, och han ansåg Vesterberget vara ett ganska godt fäste för bommen, samt trodde, att anskaffande åt kronan af marken för en fästningsanläggning där skulle i någon mån påskynda statsmakternas ingripande till förverkligande af befästningstanken.

Men förbundsbrodern Grill var icke blott en tankens utan äfven en handlingens man, och inom kort tid hade han träffat aftal med

jordegere om inköp af jordområden till ett pris, som knappast kostat försvarsfonden mer än en tjugondel af hvad kronan skulle fått betala, därest inköpen skett först sedan fästningsanläggningen beslutats.

Köpebrefven lågo klara i försvarsfondens förvaltares, Götiska förbundet styrelses ego, försedda med transport på kronan, till hvars ombud de skulle öfverlemnas, så snart beslutet om befästningen af statsmakterna fattats."

Så kommo alltså befästningarna på Västerberget till. De uppkallades efter H. M. Konungen, vilken själv övervar det första sprängskottet, till Oscar II. fort. Tillsammans med befästningsverken Nya Älvsborg och andra mindre befästningar på öarna vid älvmyningen bildade fortet på Västerberget Älvsborgs fästning. Denna organisation övergick 1942 till Göteborgs kustartilleriförsvaret men truppförbandet KA 4 fick bära traditionen om Älvsborg i sitt namn.

Eftersom det gamla slottet hade sina kanoner och sin infanteribesättning och kanonerna bemannades av artillerister och alla artillerister en gång sammanfördes i det gamla artilleriregementet, som sedermera delats många gånger och bildat ursprunget till alla våra artilleriförband, kan man alltså leda traditionen tillbaka åtminstone till 1200-talet och alla strider och

Från invigningen av platsen för Oscar II fort år 1899.

skärmytslingar kring mynningen och öarna utanför Göta älv. Så mycket har alltså vår port mot havet i väster betytt för vårt land att svenskar under många århundraden offrat blod, svett och tårar för att behålla den i svensk ägo.

Göteborgs kustartilleriförsvaret och Kungl. Älvsborgs kustartilleriregemente ha fått det ansvarsfulla och ytterst hedrande uppdraget att bilda stommen i det försvar som i våra dagar organiseras till skyddet av den utomordentligt betydelsefulla kuststräcka, vars centrum alltjämt utgöres av Göta Älvs mynning och staden Göteborg. Må vi, som i denna oroliga tid fått övertaga det kustartilleristiska skyddet av Göteborg, väl besinna vårt stora ansvar.

t